

Doc. dr Slobodan Vukadinović*

GRAĐANSKO PRAVO U SISTEMU PRAVA

Miloš Živković (ur.), *Liber amicorum Vladimir Vodinelić*,
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Pravni fakultet
Univerziteta Union u Beogradu, Beograd 2019, 534 str.

Svečani zbornik napisan je u čast jednog od doajena srpske pravne nauke a povodom jubileja – sedamdesetog rođendana prof. dr dr h.c. Vladimira V. Vodinelića. Zbornik sadrži 26 priloga koje je sastavilo 26 kolega, učenika, saradnika i prijatelja profesora Vodinelića koji su imali čast da im bude upućen poziv da daju svoj prilog i koji su se takvom pozivu odazvali. Najveći broj priloga dostavljen je na srpskom jeziku i jezicima koji se različito naslovljavaju ali se dobro razumeju u regionu, zatim na nemačkom, engleskom, francuskom i italijanskom jeziku.

Prirodno i pripadajuće zbornik je uredio civilista i profesor Miloš Živković, dugogodišnji saradnik, potom i kolega profesora Vodinelića, koji je na fakultetu na kome je jubilar proveo najveći deo svog radnog veka nastavio uspešan i samostalan nastavni rad u oblasti opšteg dela građanskog prava, stvarnog prava i medijskog prava, s jednakom posvećenošću i nauci i studentima kao što to čini jubilar. Nakon uvodne napomene, urednik je napisao *In honorem* koji sadrži dosadašnju životnu i radnu biografiju jubilara, daje pregled njegove bogate dosadašnje pravničke karijere, osvrt na najznačajnija dela, kao i analizu učešća profesora Vodinelića u zakonodavnom radu u Srbiji, kako u izradi brojnih nacrti i predloga zakona koji su postali deo našeg pravnog sistema, tako i model-zakona i nacrti zakona i zakonika, koji još uvek nisu postali deo pozitivnog prava. Profesor Živković se osvrnuo i na društveni angažman profesora Vodinelića, što sve zajedno omogućava sagledavanje velikog domašaja i vrhunskih postignuća jubilara na svim poljima intelektualnog i univerzitetskog rada. Kao što je

---

* Docent Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu i spoljni saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu, e-mail: slobodan.vukadinovic@pravnofakultet.rs; <https://orcid.org/0000-0002-4692-321X>

svojevremeno svečanim zbornicima *liber amicorum* i ovaj zbornik sadrži koristan pregled bibliografije prof. Vodinelića, sistematizovane po godinama, od 1972. do 2019, koja obuhvata ukupno 214 bibliografskih jedinica do tada, a taj broj svi očekujemo da bude i veći, ne zbog broja, već zbog kvaliteta koji je odlika njegovih dosadašnjih radova.

Dva su izdavača ovog svečanog zbornika, i to dve visokoškolske institucije kojima je profesor Vodinelić pružio mnogo svog znanja, vremena, predavanja, rada i kojima je, osim svojih dela, ostavio i naučni podmladak: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu. Redakcijski odbor čine: prof. dr Dragor Hiber, prof. em. dr sc. Mihajlo Dika, prof. dr Zoran Mirković, prof. dr Saša Gajin. Prirodnim se čini što su na zborniku radila dva važna saradnika sa kojima je profesor Vodinelić godinama radio tokom uređivanja naučnog časopisa *Pravni zapisi* koji je i osnovao – lektor Svetlana Stojković i tehnički urednik Irena Đaković, koje dobro znaju da je profesor Vodinelić u svemu što radi, pa i u tehničkoj izvedbi, težio perfekciji.

Sistematizacijski, na biografiju jubilara koju je priredio urednik prirodno se nadovezuje i laudacija (*laudatio*) koju je Prof. Dr. Dr. Dr. h.c. Michael Martinek izrekao 6. februara 2008. godine na svečanosti koja je održana povodom dodeljivanja titule počasnog doktora Pravnog i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarlandu profesoru Vodineliću. U tom govoru, pored kraće biografije, odnosno podataka o životu i radu jubilara, čitamo i o biografskim podacima koji su od značaja za Nemačku. U tom smislu, ističe se da je prof. Vodinelić, kao stipendista društva Karl Duisberg (*Carl Duisberg*) u Regensburgu i Bonu 1980, a potom kao stipendista Fondacije Aleksandar fon Humbolt (*Alexander von Humboldt*) u Sarbrikeni na Univerzitetu Sarland u periodu 1989–1991. godine, produbio i proširio svoja znanja u vezi sa nemačkim pravom, koja je po povratku u Beograd primenio na ovdašnjem državnom univerzitetu kao profesor građanskog prava. Ukazuje se da, nakon otpuštanja prof. Vodinelića sa beogradskog Pravnog fakulteta, on u Sarbrikeni postaje stipendista Berlinsko-brandenburške akademije nauka (Berlin-Brandenburgischen-Akademie der Wissenschaften). Posle povratka u Beograd, prof. Vodinelić 2002. godine, zajedno sa kolegama istomišljenicima, osniva privatni fakultet, gde vrši funkciju dekana Pravnog fakulteta u osnivanju. Prof. Martinek piše da je ta inicijativa naišla na odjek koji i danas važi, te da je fakultet na čijem je programskom utemeljenju radio prof. Vodinelić zbog evropskog i međunarodnog usmerenja prepoznat kao jedna od najmodernijih akademskih obrazovnih ustanova u Srbiji. U trećem poglavlju prof. Martinek govori o delima i publikacijama prof. Vodinelića i njegovim naučnim

interesovanjima, težištima izučavanja i postignućima u oblasti prava, kao i njegovoj povezanosti sa nemačkom pravnom kulturom i njegovoj „germanističkoj“ orijentaciji. Govori i o aktivnom i delotvornom učestvovanju jubilara u kreiranju novog srpskog stvarnog prava, kao i medijskog prava i demokratije u Srbiji. Na kraju ističe da Pravno-ekonomski fakultet Univerziteta u Sarlandu ukazuje ne samo na zasluge prof. Vodinelića u pogledu nauke i naučnog dostignuća već pre svega na njegovo izuzetno angažovanje u širenju i implementiranju nemačke i evropske pravne kulture u njegovoj domovini.

Redosled priloga u ovom zborniku određen je prema prezimenu autora, što je naznačeno i u uvodnoj napomeni urednika. Već iz sadržaja se može uočiti da je, u pogledu sastava zbornika, značajan broj naslova povezan sa pravnim pitanjima kojima se prof. Vodinelić produbljeno bavi, a taj utisak postaje stvarna činjenica kada se na mnogim stranicama ovog zbornika pročitaju fusnote: „O tome: Vodinelić, V...“ Navedeno govori o naučnoj i upotrebnoj vrednosti Vodinelićevih radova, o aktuelnosti tema koje odabira i prepoznaje, kao i o tome da se na pitanja koja je raspravio u dosadašnjim delima, istraživač može osloniti.

Iako su pozvani autori priloga u zborniku imali slobodu pri odabiru teme i nisu bili u tom smislu u međusobnoj koordinaciji, može se reći da su spontano sopstvenim opredeljenjima u pisanju, između ostalog, pokazali širinu palete Vodinelićevog naučnog interesovanja i dosadašnjeg naučnog opusa, pa time i oslikali pojedine segmente njegovog sistema privatnog prava. Preovlađuju teme priloga koje pripadaju porodici građanskog prava, ali ima priloga koji pripadaju različitim oblastima prava: privatnom i javnom, materijalnom i procesnom. U celini, moglo bi se reći da ceo zbornik pokazuje mesto građanskog prava u sistemu pravu¹, što je jedna od tema koja je jubilaru naročito draga i važna, pa otuda i simbolični naziv ovog prikaza.

Prilozi se odnose na pitanja koja bi se mogla svrstati u domen opšte teorije (privatnog) prava i uvodnih tema građanskog prava, zatim njegovih posebnih delova, gde čitamo priloge koji pripadaju obligacionom, stvarnom (svojinskom) pravu, ličnim pravima (pravima ličnosti) i medicinskom pravu. Čitamo i priloge koji se tiču pravne prošlosti, savladavanja autoritarne prošlosti, ali i budućnosti. Ako pođemo od činjenice da je ne-

1 O građanskom pravu u sistemu prava, porodici građanskog prava, građanskom pravu i pravnim oblastima: Vodinelić, V., 2014, *Građansko pravo: uvod u građansko pravo i opšti deo građanskog prava*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i JP Službeni glasnik, str. 50–54; Vodinelić, V., 2012, *Građansko pravo: uvodne teme*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, JP Službeni glasnik, str. 87–100.

kolicini autora priloga profesor Vodinečić bio i mentor tokom izrade doktorskih disertacija, kao i nastavnik na doktorskim studijama, na kojima je predavao Teoriju privatnog prava, kao i da se prilikom uređivanja *Pravnih zapisa* opredeljavao da radovima određuje redosled od opšteg ka posebnom i da je taj kriterijum sledio i u drugim pitanjima sistematike, onda se čini sledstveno kriterijumima jubilara najpre dati pregled onih priloga čije se teme odnose na opšta pitanja, naslov i temu, predgovor, sistematiku, uvodne teme, te pitanja teorije prava i teorije privatnog prava, opšteg dela građanskog prava, a potom onih koji pripadaju materiji posebnih delova građanskog prava.

Sledeći te kriterijume, čini se logičnim i zajedničkim za sve pravne pisce poći od pitanja odabira teme. Posmatrajući tako, izdvaja se zanimljiv prilog prof. dr h.c. Dušana Nikolića naslovljen: *O širini teme doktorske disertacije iz pravnih nauka*. Rad je veoma koristan za sve koji se bave ne samo pravnom naukom već i nastavom i vođenjem kandidata u svojstvu mentora tokom izrade doktorske disertacije, kao i za pravnike koji se pripremaju da pođu tim putem. U radu se polazi od jednog od najvažnijih i osnovnih pitanja koje se otvara na pomenutom putu, a to je izbor teme disertacije. Konstatujući da na prostoru jugoistočne Evrope decenijama dominira stav da treba odabrati što uži predmet istraživanja i do detalja razotkriti njegovu suštinu, prof. Nikolić pokazuje da je takvo stanovište zasnovano na jednoj preporuci francuskog civiliste Anri Kapitana koja je istrgnuta iz konteksta, pa se nekritički decenijama prenosi i tako utiče na razvoj pravnog obrazovanja. Ukazuje da su šire i obuhvatnije teme, posvećene sistemskim relacijama i koje prevazilaze okvire jednog pravnog instituta veoma retke i da bi okolnosti bile drugačije da su pripadnici prethodnih generacija pravnih teoretičara uočili da u istom poglavlju Kaptanove knjige *Doktorska disertacija iz pravnih nauka* piše da izbor teme zavisi od osobina samih kandidata i da među njima ima i onih koji su „apstraktnijeg duha“ i koji imaju sposobnost za šire povezivanje materije. U nastavku, Nikolić donosi istorijski osvrt na promenu svrhe doktorske disertacije, u skladu sa društvenim potrebama i dominantnim pravcima razvoja nauke. U fokusu su potom vremenski i prostorni okviri istraživanja, kao i objašnjenje zakonomernosti u razvoju nauke. Posebna pažnja posvećena je pravnom enciklopedizmu, kako pojmu, nastanku i razvoju enciklopedija prava i enciklopedije nauke o državi, tako i enciklopedističkim korenima srpske pravne nauke, u okviru koje prof. Nikolić posebno razmatra doktorske disertacije Save Popovića Tekelije (tj. njenu enciklopedijsku dimenziju, njegov pravni heksagon) i Jovana Hadžića (tj. njenu širinu pristupa, interdisciplinarnost, uporednopravni i sistemski pristup). Autor potom razmatra fragmentaciju savremene nauke, te reintegraciju

nauke i napredne studije, da bi završio sa temama savremenih doktorskih disertacija, gde ističe da u svetu u kom živimo i radimo postoji naglašena potreba za objedinjavanjem i sistematizacijom znanja. U tom smislu prof. Nikolić zaključuje da iako kandidatima ne treba nametati široke teme koje mogu biti nesavladive, s druge strane ne treba sputavati one koji imaju intelektualni potencijal, želju i potrebu da se upuste u mnogo kompleksnije izazove, te da je Anri Kapitan bio nesumnjivo u pravu kada je rekao da odluku o izboru teme za izradu doktorske disertacije treba da donese sam kandidat, jer mentoru, po pravilu, nisu poznate njegove intelektualne sposobnosti, motivi, radne navike i sve drugo što je neophodno za uspešno ostvarenje postavljenog cilja.

Temu neke knjige, odnosno naslov, vidimo na koricama i pre nego što knjigu otvorimo, a kada to učinimo, neretko pre glavne sadržine možemo pročitati predgovor. Tako akademik Danilo Basta donosi i potpisuje rad naslovljen *Dva Kelzenova predgovora*. Najpre govori o modalitetima sadržine predgovora, zbog čega on može biti *pred-govor* i *pred-govor*. Iako najveći broj predgovora suštinski predstavlja prethodnu reč, profesor Basta ukazuje da ima i predgovora koji ni po čemu ne zaostaju za glavnim tekstom knjige kojem prethode. Polazeći od jednog takvog izuzetnog Hegelovog predgovora o *Osnovnim crtama filozofije prava*, Basta analogno posmatra i pojedine predgovore koje je napisao Hans Kelzen za svoja dela. Njih izdvaja to što su u predgovorima izložene neke od ključnih postavki i središnjih misli Kelzenove teorije, kao i što sadrže dragocena razjašnjenja o metodologiji koju je Kelzen uneo u istraživanje i saznanje, pri čemu ta razjašnjenja čini privlačnim to što su jezgrovita, munjevita i opšterazumljiva. Zbog toga Basta ukazuje da su nepravedno zanemareni i da ne može da ne začudi „nizak vodostaj“ recepcije tih Kelzenovih predgovora, jer njihovo misaono bogatstvo nije pobudilo primeren odnos, nije razmotreno s obzirom na znatnu nosivost i nije ocenjeno po svojoj nesumnjivoj vrednosti. U tom smislu i po saznajno-informativnoj velikoj vrednosti, Basta središnji interes usmerava na dva Kelzenova predgovora koje je napisao za isto delo *Glavni problemi teorije državnog prava*, prvi za prvo izdanje (1911), a drugi za drugo (1923), ali ukazuje i na predgovore koje je Kelzen napisao za svoje druge knjige koje je kasnije objavio. U obrazloženju svog izdvajanja ova dva Kelzenova predloga, Basta navodi naročite okolnosti kao razloge: prvi predgovor Kelzen je napisao s punom svešću o novom putu kojim je odvažno krenuo u poređenju s tradicionalnom teorijom države i prava. Tu su, pored novina koje je uveo, sadržani i kritički stavovi i zapažanja, za šta sve zajedno Basta ocenjuje da je reč o traktatu o pravnoj metodologiji u relativno kratkoj formi, čija je svrha, s jedne stra-

ne, oslobađanje od metodoloških pogrešaka i stranputica tradicionalne jurisprudencije i, s druge strane, uspostavljanje i učvršćivanje nove, metodski pročišćene jurisprudencije kao isključivo i strogo normativne naučne discipline. U predgovoru je naglasio metodološki karakter svog rada, budući da se za njega problem metoda, problem prirode pravnog saznanja postavio kao najznačajniji. Osnovna tema drugog predgovora je put koji je prešao u izgradnji sopstvene teorije, bliže određivanje odnosa prema *Glavnim problemima* i rezultati do kojih je došao, zbog čega Basta smatra da drugi predgovor ima karakter osobenog polaganja računa (sebi i drugima), tj. pruža odgovore na pitanje šta je Kelzen, u poređenju s *Glavnim problemima*, uradio i postigao u spisima nastalim posle njih, te ukazuje: „Drugi predgovor je bio namenjen „inventarskom“ popisivanju najvažnijih tačaka u kojima je njegova teorijska misao, na osnovama položenim u *Glavnim problemima*, napredovala tokom proteklih dvanaest godina.“

Upravo ovo pitanje osobenog Kelzenovog predgovora, koji ga od drugih izdvaja, povod je da se pomene Vodinelićev predgovor kakav se retko sreće. Reč je o predgovoru koji tako izgleda sistematizacijski, jer prethodi objavljivanju njegove kapitalne studije i doktorske disertacije, a koji nosi osoben naslov *Naknadna reč unapred: povratak podele prava na javno i privatno*², u kome autor razmatra i daje pregled svega što se tokom tri decenije, od 1986. do 2016. godine, desilo i promenilo, a što je relevantno za opisanu podelu.

O *pretpostavkama sistematizacije prava u integralnoj pravnoj znanosti* piše prof. dr Ivan Padjen koji u radu polazi od doprinosa profesora Vodinelića istraživanju postojećih i postavljanjem novih temelja pravnog sistema, te kroz pitanja važnosti sistematizacije prava, javnog, privatnog i socijalnog prava, integralnu pravnu nauku, predmete i postavke, pokazuje po čemu je Vodinelićeva studija o odnosu javnog i privatnog prava važna za pravo i pravnu nauku, koju ocenjuje kao izvanredan doprinos svetskoj nauci.

Profesor Mihael Martinek (*Michael Martinek*) naslovio je svoj prilog *Autonomija teorijskog, sistematskog i dogmatskog privatnog prava*. U radu polazi od slavjenika kao autonomiste privatnog prava, za koga ističe da mu je kolega i prijatelj. Polazeći od radova jubilara i njegovih glavnih dela, kao i spisa o teoriji privatnog prava, o opštem delu građanskog prava, stvarnom pravu, ličnom i medijskom pravu, Martinek naglašava da su ti radovi potvrdili njegov utisak da je jubilar predstavnik autonomije teorijskog, sistematskog i dogmatskog privatnog prava. Martinek naglašava da, bez obzira na to da li su njihove diskusije o pravnoj prirodi subjekata, o

---

2 Vodinelić, V., 2016, *Javno i privatno pravo*, 2016, Beograd, Službeni glasnik, str. 17–42.

ograničenjima stvarnih prava, zaštiti ličnih prava ili je pak reč o nacrtu zakona o pravima pacijenata, Vodinelić uvek sebe u pravnim raspravama predstavlja kao autonomistu privatnog prava, koji je čvrsto ukorenjen u humanističkoj tradiciji jurisprudencije, te svoje zadatke, ciljeve, ispunjenje i zadovoljstvo nalazi u pozitivno-pravnom, sistemsko-dogmatskom rešavanju normativnih regulatornih zadataka modernog društva i ekonomije – i pri tome postiže zapažene uspehe.³

Dr Andrej Berden donosi prilog pod nazivom *Inserti iz uvoda v civilno pravo*, u kome polazi od izraza „civilno pravo“ za koje ukazuje da je regionalni a ne univerzalni pojam. Potom se bavi njegovim istorijskim i konceptualnim razvojem, od rimskog prava, preko srednjeg veka do novog veka i prvih kodifikacija građanskog prava kakve danas poznajemo. Treći deo posvećen je razvoju metodologije u građanskom pravu, a četvrti razvoju nauke građanskog prava i oživljavanju rimske pravne misli generalno, kroz razvoj prava na Istoku (vizantijsko pravo), uticaj pojedinaca (ne samo vladara već i pravnih teoretičara i praktičara), razvoj vizantijskog prava po pojedinim regionima (Bugarska, Srbija), tok, razloge i obim recepcije rimskog prava na Zapadu. Prilog se završava ulogom recepcije.

- 3 Razmatranja o autonomiji teorijskog, sistemskog i dogmatskog privatnog prava, Martinek sažima na sledeći način: Od 1970-ih godina vodi se živa rasprava o potrebi i sprovodivosti interdisciplinarnog pravno-ekonomske saradnje i sintetizirajućem epistemološkom novom usmerenju jurisprudencije, što nije imalo uspeha. Mogućnosti doista interdisciplinarnog rada u smislu zajednički ciljane obrade naučnih pitanja i zajedničkog svesno-metodičkog praćenja naučnih strategija u rešavanju problema već su se pokazale vrlo ograničenim, i to na pragu novog milenijuma, zbog različitih i jedva premostivih epistemoloških i metodoloških osnova. Pravnoj nauci se kao jednoj normativnoj i egegetičko-hermeneutičkoj disciplini tradicionalno suprotstavlja u osnovi nepomirljiva empirijska, stvarna realno-analičko-opisna ekonomija. Uz svu težnju ka interdisciplinarnosti, moralo se na kraju zadovoljiti uzajamnim informacijama. Martinek piše da je za pravnu nauku ekonomija ostala „pomoćna nauka“ za prikupljanje podataka, da bi se, s početkom novog milenijuma, rasprava ponovo pojačala s fokusom na sintetizirajuću interakciju prava i nove institucionalne ekonomije, koja u samo nekoliko poddisciplina neposredno doprinosi praćenju spoznajnih pravnih interesa. Autor ukazuje da smo danas ponovo suočeni s otrežnjujućim zaključkom da se jedva možemo malo pomeriti izvan miroljubive koegzistencije pravne i ekonomske nauke, da se samo delimično možemo pokrenuti ka obostranom, plodnosnom obogaćivanju „rame uz rame“, a da se ne može prodrati do sintetizirajućeg „zajedništva“. Zaključuje da se čini da je sada kao i ranije kongruencija pravnih i ekonomskih racionalnosti neostvariva, odnosno da se, nakon neuspelog pokušaja postizanja istinske epistemološke interdisciplinarnosti, vraćamo na jednostavnu saradnju uz obostrano uvažavanje i obostrani dobitak informacija. Najkraće rečeno, pravna nauka neosporiva je kao autonomna naučna disciplina, međutim, i dalje je pozvana da uči od pomoćnih nauka. U tom smislu, na kraju ističe da i naš slavljenik ostaje neosporiv u osnovnoj teorijskoj raspravi o privatnom pravu, kao uzorni teoretičar, sistematičar i dogmatičar autonomnog privatnog prava.

Građansko pravo: uvod u građansko pravo i opšti deo građanskog prava naslov je priloga doc. dr Slobodana Vukadinovića, u kome najpre stavlja akcenat na kriterijume prof. Vodinića za ovo razlikovanje koje je sačinio. U prilogu se kroz prizmu novog udžbenika građanskog prava, koji je i povod priloga, razmatra dosadašnji rad prof. Vodinića, naučni doprinos i novine koje je uvodio u domaću građanskopravnu teoriju. U fokusu je potom koncepcija ovog učila, poređenje s drugim domaćim udžbenicima, a posebno ukazivanje na didaktički doprinos, važnost funkcija instituta i praktičnog pravnog značaja podela koje jubilar predočava studentima kako u ovom učilu tako i tokom višedecenijskih uvek visoko posećenih predavanja.

Akademik Kosta Čavoški potpisuje tekst pod naslovom *Šekspirovo poimanje pravde*. Polazeći od činjenice da je Šekspir pre svega bio pesnik, pa tek potom i politički mislilac s odgovarajućim pogledom na svet, akademik Čavoški ukazuje da je to razlog što u njegovom delu ni pravda nije definisana, nego se njeno značenje i smisao mogu izvesti iz većeg broja raznorodnih fragmenata. Analizirajući te fragmente iz Šekspirovih drama, akademik Čavoški objašnjava sledeće aspekte pravde ili vrste pravde: nebeska, odnosno božanska pravda; pravda kao kazna za izvršeno delo; rimsko poimanje pravde (*suum cuique*) koje nalaže da svako dobije ono što mu pripada; društvena pravda koja, pre svega, podrazumeva jednakost svih ljudi, nezavisno od njihovog porekla, imovnog stanja i staleške pripadnosti; zakonska pravda koja podrazumeva strogo pridržavanje slova važećeg zakona i potpisanog ugovora po principu *dura lex, sed lex*; pravda ublažena milosrđem; individualisana pravda do koje se dolazi ublažavanjem strogosti opšte pravne norme, a koja se u Engleskoj izricala shodno pravu pravičnosti (*law of equity*); nasumična pravda; pravda kao osveta mimo suda učinioocu nepravde; pravda kao osveta sebi samom; poetska pravda.

Prof. dr Jasminka Hasanbegović piše o *moгуćem poreklu Monteskejeve ideje o sudiji kao ustima zakona*. U radu polazi od toga da se neretko pogrešno misli da se tek u moderno doba, zajedno sa idejom i naročito praksom podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, javlja predstava o sudiji kao zakonu koji govori. Ukazuje da se obično smatra da je Monteskeje ne samo najistaknutiji predstavnik ovog tipa ideje nego i njen rodonačelnik. Međutim, suprotno tome, Hasanbegovićeva pokazuje da ideja o sudiji kao zakonu koji govori nije originerno Monteskejeova ideja, već mnogo, mnogo starija, predmoderna, čak antička ideja.⁴

---

4 Autorka poreklo izraza *iudex est lex loquens* traži najpre u Aristotelovom iskazu iz *Nikomahove etike* da je sudija *dikaion empsychon*, to jest živa ili udahnuta pravednost. Hasanbegovićeva u nastavku ovu Aristotelovu, a možda i od Aristotela stariju, ideju

Uporednopravni i historijskopravni metod karakterišu tri priloga koji čine celinu po tome što se odnose na pitanja istorije privatnog prava i nacionalne pravne istorije. Tako, prof. dr Filippo Ranijeri (*Filippo Ranieri*) autor je rada pod nazivom: *Uticaj francuskog građanskog zakonika i pravne nauke na italijansko i nemačko građansko pravo – uspon i pad evropskog modela*. Polazeći od stava da odnos i veze između nemačkog, italijanskog i francuskog privatnog prava predstavljaju značajno pitanje, ali i izazov na putu ka usklađivanju i razvitku modela evropskog privatnog prava, autor predstavlja komparaciju različitih tradicija pravne kulture ove tri nacije u prethodna dva veka. Opisana je najpre razlika između francuskog i nemačkog učenja o građanskom pravu koja je tokom XIX veka dovela do njihovog međusobnog udaljavanja, a zatim je dat i kratak prikaz istorije italijanskog građanskog prava XIX i XX veka. Ovaj period u Italiji bio je obeležen ambivalentnim odnosom prema francuskoj pravnoj tradiciji čiji je uticaj bio dominantan do polovine XIX veka, i prema modelu nemačke pravne doktrine koja je, pre svega kao konceptualni okvir, prihvaćena u drugoj polovini XIX veka. Rad se završava osvrtom na sadašnji trenutak, kada je već napušteno vrednovanje isključivo francuskog i nemačkog modela, a u prvi plan dolaze razni evropski i angloamerički uticaji.

Borbe za ustav i ustavnosti u Kneževini i Kraljevini Srbiji naslov je priloga prof. dr Tanasija Marinkovića. U njemu autor polazi od analize pre-ustavnog doba u Srbiji, odnosno od ustavnog pitanja koje se postavilo onda kada je stvorena vladalačka vlast koju je trebalo ograničiti. U fokusu je potom ustavna monarhija, te autor razmatra Sretenjski ustav, Turski ustav, Preobraženjski ustav. U periodu parlamentarne monarhije, interesovanje autora je usmereno na Radikalsko-naprednjački ustav, Oktroisani ustav, Ustav od 1903. godine. Na kraju autor daje opšti pogled na borbe za ustav i ustavnosti u Kneževini i Kraljevini Srbiji.

Prof. dr Mirjana Stefanovski je autorka priloga pod naslovom *Kodifikatorski rad Valtazara Bogišića i Jovana Hadžića: sukob zakona i običaja*. U svom radu profesorka Stefanovski analizirala je sudsku praksu Srpskog

---

razmatra u Ciceronovom delu *O zakonima*, gde Ciceron kaže da je sudija zakon koji govori, dok je zakon sudija koji čuti, te pokazuje da Aristotelova i Ciceronova ideja o sudiji i nisu baš identične. Autorka pokazuje da ideja koju sadrži Justinijanov *Corpus iuris* da je imperator živi zakon na zemlji vodi poreklo od Ulpijanovog stava da sve što se princepsu dopada ima snagu zakona, ali da je i pre Ulpijana sadržana još u *Lex de imperio Vespasiani* iz 69. g. n. e. te da je ponavljana i kasnije, ne samo posle principata već i tokom srednjeg i novog veka, te je na taj način poslužila uobličavanju ideje suverenosti. Nadalje, istražuje kako je Toma Akvinski dao novu dimenziju Aristotelovoj ideji, tvrdeći da je živa pravедnost bolja od nežive te da je stoga sudijska pravda bolja od zakonske pravde, te analizira kasniji razvoj ove ideje na način kako je sadržan u *Magna Carta Libertatum*, u delima Henrija de Brektona, ser Edvarda Kouka koji je prvi upotrebio izraz *usta zakona*, do Monteskejevog poimanja sudije.

građanskog zakonika i Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru u vezi sa primenom odredbi o deobi zadružne imovine među za-drugarima, te dolazi do zaključka o široko prisutnoj tendenciji slobodnog tumačenja prava zahvaljujući kojem su sudovi omogućili primenu običaj-nog prava prilikom rešavanja spornih slučajeva. Ukrštanjem zakonskih rešenja Srpskog građanskog zakonika sa evolucijom u običajnom pravu, rad je osporio neka uvrežena gledišta o Jovanu Hadžiću kao zakonodavcu koji je, ponikavši iz strane pravne tradicije nadahnute rimskim pravom i jusnaturalizmom, zapostavio staro srpsko običajno pravo prilikom rada na kodifikaciji.

Kada je reč o posebnim delovima građanskog prava, uobičajeno je da se institut ugovora nameće kao prva asocijacija za građansko pravo. Zbog toga se čini opravdanim u ovom delu poći od obligacija kao tematske celine.

Uzornim stilom beogradske civilistike, profesorka Marija Karani-kić Mirić razmatra pitanje *promene dužnika u novom francuskom pravu, postavljajući pitanje da li je reč o kraju jedne kontroverze*. Autorka najpre analizira istoriju francuskog obligacionog prava, te zaključuje da je ona obeležena tradicionalnim otporom prema ideji o prenosivosti duga, ali i stalnim kretanjem ka prihvatanju te ideje, imajući u vidu činjenicu da, za razliku od pravnih sistema germanskog kruga, francusko pravo tradicio-nalno ne poznaje samostalan institut preuzimanja duga. Profesorka Kara-nikić Mirić razmatra i jezgrovito donosi argumente koje su ugledni pravni pisci isticali u prilog doktrinarnom stavu da je dug inherentno neprenosiv a dužnik nezamenjiv. U nastavku ukazuje na društvenu potrebu za insti-tutom koji bi omogućio promenu subjekta na pasivnoj strani u obligaci-ji koja zadržava svoj identitet, te u prilog postojanju te potrebe istražuje ustanove koje se u francuskom pravu tradicionalno koriste za postizanje približnih pravnih efekata (liberatorni ugovor u korist trećeg i savršena, odnosno svršena delegacija). Autorka ukazuje da su ove stare ustanove ne-podesne za postizanje željenog cilja, jer one po prirodi stvari ne mogu da očuvaju identitet prenetog duga. Razmatrajući reformu francuskog obli-gacionog prava 2016. godine, ona ističe da je tada francuski zakonodavac naizgled stavio tačku na ovu kontroverzu, jer su u sklopu opisane reforme u Građanski zakonik uneta pravila o promeni dužnika kao samostalnom institutu, i to pod nazivom cesija duga (*cession de dette*). Autorka istražuje i poseban značaj koji novouvedena pravila imaju za francusko pravo, te daje doprinos i tako što sagledava njihov rani „život“ i način na koji ih za sada vrednuje francuska pravna doktrina. Iako ukazuje da još uvek nema sudskih odluka iz kojih bi mogla da se nasluti buduća sudbina novih pra-vila, autorka u radu ističe da je teorijska recepcija nove ustanove za sada oprezna, a ponekad i otvoreno negativna.

Profesor emeritus Helmut Risman (*Helmut Rüßmann*) potpisuje pri- log pod naslovom *Naknada štete za neuspela ulaganja*, u kome ukazuje da je jubilar dugo vremena proveo na Univerzitetu Sarland, kao i da boravak na ovom univerzitetu nije baš uvek bio u potpunosti dobrovoljan, već je delom bio uslovljen činjenicom da je jubilar bio izložen političkim pro- gonima u svojoj domovini. Međutim, svaki boravak profesora Vodinelića profesor Risman ocenjuje uvek izuzetno plodonosnim u naučnom smislu, jer su u raspravama i sučeljavanjima stavova neprestano nailazili na infor- misanog, otvorenog i pametnog sagovornika i učesnika. Budućnost će po- kazati da li će to biti slučaj u pogledu naknade štete i za neuspela ulaganja. Ovo pitanje je profesoru Rismanu postavljeno u konkretnom pravnom sporu kada je isti spor trinaest godina bio pred nemačkim sudovima na prvoj i drugoj instanci i kada se slučaj nalazio pred konačnom presudom, u kojoj je bilo reči još samo o naknadi štete za neuspelu investiciju. Zato zaključuje da će intelektualni spor oko pravnih pitanja ostati uvek mlad.

Iz stvarnog prava ili svojinskog, kako ga profesor Vodinelić nekada naslovljava, zbornik sadrži čak pet priloga, što ne izenađuje ako se ima u vidu činjenica da je reč o predmetu kome je jubilar dao ne samo znača- jan naučni doprinos već na kome je i decenijama izvodio nastavu. Tako je prilog prof. dr Radenke Cvetić posvećen *Razvojnom putu načela obave- znosti upisa u katastar nepokretnosti i njegovom „novom ruhu“*. U radu je prikazan razvoj načelnog pravila o pokretanju postupka upisa u katastar nepokretnosti počev od 1988. godine do današnjih dana. Autorka najpre daje sažet prikaz svakog razvojnog perioda, pri čemu periodizaciju vrši polazeći od godine stupanja na snagu relevantnog propisa, do njegovog derogiranja (1988–1992, 1992–2009, 2009–2018 i Zakon o postupku upisa u katastar nepokretnosti i vodova koji je stupio na snagu juna 2018. go- dine). Profesorka Cvetić potom razmatra adekvatnost načela obaveznosti i oficijelnosti za pokretanje postupka upisa u javni registar o nepokret- nostima i pravima na njima. Konstatuje se da je opravdano da država in- terveniše u određenoj meri i da slobodu volje privatno-pravnog subjekta ograničava, ali se zaključuje da ne može načelno polazište da bude takvo da je volja onog o čijem pravu se radi irelevantna. U tom smislu, spro- vođenje upisa po službenoj dužnosti može biti samo izuzetak od načela dispozicije, odnosno od pravila da se upis vrši po zahtevu zainteresovanog lica. Autorka zaključuje da razvoj informacionih tehnologija sve to čini znatno jednostavnijim, samo je pitanje čija je inicijativa neophodna da se pravni mehanizam pokrene.

Prof. dr Meliha Powlakić je za predmet svog priloga odabrala *Održaj (dosjelost) u novom stvarnom pravu u Bosni i Hercegovini – na Zapadu nešto novo?* U radu ona pokazuje da ovaj tradicionalni institut u procesu

transformacije vlasničkih odnosa i reforme stvarnog prava u BiH dobija neke nove impulse, te prikazuje ukratko promenu pravnog okvira i novine zakonskih rešenja. Autorka ukazuje da Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima Brčko Distrikta BiH sadrži specifična i u regionu jedinstvena rešenja, prema kojima, po ugledu na nemačko pravo, nije moguće održajem sticati svojinu na nepokretnostima. Ona takođe izlaže razloge za takvo zakonsko rešenje, koje odstupa od pravne tradicije, te zaključuje da će, iako u entitetima i dalje postoji mogućnost sticanja prava svojine na nepokretnostima putem redovnog i vanrednog održaja, zbog značajnih promena usvojenih u pravu BiH, a pre svega u pogledu dejstva načela upisa i načela poverenja u zemljišne knjige, sticanje po osnovu održaja biti ili onemogućeno ili neatraktivno.

Prilog pod naslovom: *Sudska posesorna zaštita državnine od preglasnih reklama i dometi sudske posesorne zaštite državnine* donosi dr Aleksa Radonjić. Autor ukazuje da prema domaćim propisima, sudskoj praksi i pravnoj literaturi TV stanice vrše smetanje državnine pojedinca emitovanjem reklama čija je jačina tona veća od jačine tona ostalog programskog sadržaja, te da bi građani mogli da se zaštite od takvog ponašanja emitera podnošenjem tužbi zbog smetanja državnine. Polazeći od stavova profesora Vodinelića da se u postupku za posesornu zaštitu državnine zapravo štiti pravo držaoca da isključi sva treća lica od uticaja na objekat njegove državnine, kao i od stava autora da se pravo na privatnost može shvatiti kao pravo pojedinca da zabrani svima da utiču na bilo koji objekat koji pripada sferi privatnosti tog pojedinca, autor zaključuje da se posesornim tužbama zbog smetanja državnine može štititi i pravo na privatnost svaki put kada ponašanje koje predstavlja smetanje državnine ujedno predstavlja i povredu prava na privatnost, kao što je to slučaj sa preglasnim reklamama.

Profesorica Jelena Simić donosi prilog koji nosi naslov: *Čije je moje telo? Ljudsko telo i njegovi delovi kao stvar u građanskopravnom smislu*. Autorka polazi od toga da su se povećane mogućnosti upotrebe ljudskog tela i njegovih delova aktuelizovale poslednjih decenija, a sa tim i pitanje da li i pod kojim uslovima telo osobe i njegovi delovi, za života ili nakon smrti, mogu biti stvar u građanskopravnom smislu. Razmatra ljudsko telo kao objekt ličnih prava i kao objekt imovinskih prava, potom mogućnost postojanja svojine kod humanog materijala, u vezi sa čim analizira slučajeve iz strane sudske prakse, te nadalje uzima kao primer ljudski embrion *in vitro*. U posebnom poglavlju autorka preispituje mogućnost postojanja svojine nad leševima i tkivima umrlih, navodeći primere iz inostrane sudske prakse. Iako je razlika između stvari i osobe i dalje velika, stvarnost je takva da postoji sve veća potreba za telesnim materijalima, proizvodima ili nusproizvodima, i to je sastavni deo savremenog života, u kome, prema

zaključku autorke, postoje globalni međunarodni pritisci da telo i njegovi delovi budu stvar u građanskopravnom smislu.

Urednik zbornika prof. dr Miloš Živković je svoj prilog posvetio *višestrukom otuđenju nepokretnosti jednog prenosioca*, u kome ukazuje da pravila o rešenju ove situacije zavise od opštih pravila o sticanju svojine na nepokretnostima. Istražujući uporednopravno, prof. Živković ukazuje da u francuskom sistemu s translativnim dejstvom ugovora znanje docnijeg pribavioca za postojanje ranijeg ugovora čini njega nesavesnim i nepodobnim da stekne svojinu u konkurenciji s ranijim pribaviocem, da je prema starijem stavu u austrijskom sistemu potrebno da docniji pribavilac zna za raniji ugovor i na osnovu tog ugovora izvršenu predaju da bi bio nesavestan, a po savremenom austrijskom i nemačkom sistemu nesavestan je samo onaj docniji pribavilac koji iz sâme zemljišne knjige može da sazna za ranije raspolaganje. Pokazuje da je zbog neažurnosti registra nepokretnosti u SFRJ od 1986. godine u primeni stav prema kojem, kod višestrukog otuđenja nepokretnosti, već znanje za raniji ugovor čini pribavioca nesavesnim, te da je ovaj stav bitno uticao i na prava država nastalih raspadom Jugoslavije, bilo tako da je stav suštinski nastavio da se primenjuje, bilo tako da je bio modifikovan, ali da je još uvek donekle predstavljao odstupanje od načela upisa. U fokusu rada su potom rešenja koja sadrže Nacrt Zakonika o svojini i drugim stvarnim pravima iz 2007. i poslednja verzija tog Nacrta iz 2012. godine, u kojoj je usvojeno sistemski dosledno rešenje poput onog u savremenom austrijskom pravu. Autor smatra da ovaj stav iz poslednje verzije Nacrta bolje odgovara i teorijskim shvatanjima koje je o podeli subjektivnih prava na apsolutna i relativna, odnosno suprotstavljiva i nesuprotstavljiva, u svom udžbeniku građanskog prava izneo Vodinelić. Živković zaključuje da bi problem trebalo rešiti tako da pribaviocu koji se prvi upisao sticanje svojine može biti ugroženo samo ako je iz registra mogao da sazna za ranije raspolaganje, dok njegovo znanje za raniji ugovor treba da ga izloži obavezi naknade štete ranijem pribaviocu, solidarno sa prenosiocem.

Lična prava, prava ličnosti, odnosno prava na ličnim dobrima jedna su od oblasti rada u kojima je doprinos jubilara izuzetan. U vezi s tom materijom, prof. dr dr h.c. Jožef Salma (*Szalma Jozsef*) svoj prilog je naslovio: *Pravo ličnosti i/ili lična prava – po uporednom kontinentalnom evropskom i srpskom pravu, s posebnim osvrtom na odredbe starog (1959), noveliranog (1990–2007) i novog (2013) mađarskog Građanskog zakonika*. U radu polazi od rimskopravne tradicije podele (tipologije) građanskih prava, te razmatra gde se lična prava „nalaze“, tj. vezuju u institucionoj, a gde u pandektnoj sistematici. Potom se fokusira na polaznu definiciju i analizira dileme u srpskom i uporednom pravu, pri čemu posebnu pažnju posvećuje reformi dela BGB-a o obligacijama počev od 2000. godine i prelasku sa

bolnine na naknadu neimovinske štete, francuskom, austrijskom i švajcarskom pravu, nakon čega produbljeno razmatra krug ličnih prava, odnosno prava ličnosti i njihovo pravno značenje po starom i novom mađarskom Građanskom zakoniku.

U domenu medicinskog prava, prof. dr Nina Planojević i prof. dr Dragica Živojinović su svoj prilog posvetile *pravnim aspektima izvođenja kliničkih ispitivanja na teškim bolesnicima*. U tom smislu autorke analiziraju položaj teških bolesnika kao kliničkih ispitanika u domaćim i najvažnijim međunarodnim propisima iz ove oblasti, te određuju krug lica koja se mogu smatrati teškim bolesnicima u ovom kontekstu. U nastavku je akcenat na utvrđivanju razloga koji teške bolesnike čine posebno osetljivim ispitanicima, zbog čega u ispitivanjima moraju uživati posebnu zaštitu. U svetlu ovih razloga u trećem delu rada autorke razmatraju sadržinu i opravdanost zaštite koju ovoj kategoriji lica pruža domaći zakonodavac, da bi u četvrtom i petom delu analizirale oblike zaštite koju teškim bolesnicima kao ispitanicima garantuju Helsinška deklaracija i Međunarodni etički vodič za istraživanja na ljudima koji se tiču zdravlja i upoređuju ih sa domaćom regulativom. U zaključnom delu data je ocena domaćih rešenja i predlozi za njihove korekcije.

Kako se većina radova odnosi na materijalno pravo, koje je i prioritetni predmet Vodinelićevog naučnog rada, tako je zbornik dodatno obogaćen prilogom koji donosi razmatranje pitanja iz oblasti procesnog prava. Reč je o prilogu koji je napisao prof. em. dr sc. Mihajlo Dika o *troškovima parničnog postupka u slučaju suparničarstva*. U radu se dokazuje do koje je mere razumevanje instituta suparničarstva i njegovog troškovnog statusa bilo pojednostavljeno i neizdiferencirano u vreme njegovog izvornog uređenja krajem XIX veka. Autor ukazuje na bitne razlike koje postoje između pojedinih kategorija ovog instituta i nastoji da objasni da navodno osnovno pravilo po kojem suparničari snose troškove na jednake delove treba da ima značenje pravila koje se tek izuzetno sme primenjivati, i to onda kada obični materijalni ili formalni suparničari zajednički preduzimaju, odnosno kada se tako prema njima preduzimaju radnje u postupku, ali ne onda kada svaki od njih ima status samostalne stranke, da zapravo nije primenjivo na jedinstvene suparničare budući da oni u svojoj ukupnosti imaju status jedne parnične stranke i da stoga po pravilu solidarno snose troškove postupka. Dika zaključuje da se upravo zato *de lege ferenda* nameće potreba revizije važećeg uređenja instituta i takvo njegovo normativno određenje koje će uvažavati svu raznolikost pojedinih kategorija suparničarstva i njihove specifičnosti.

Odnos prema prošlosti obuhvata i suočavanje sa prošlošću, što je tema kojom se profesor Vodinelić bavio ne samo u svojim radovima i

društvenom angažmanu, već i kao član uredništva časopisa za preispitivanje prošlosti *Hereticus*, čiji je glavni i odgovorni urednik prof. dr Jovica Trkulja. U vezi sa ovim temama, dr Stefan Pirner (*Stefan Pürner*) svoj prilog je posvetio sećanju na Ljubišu Letića, u čijoj biografiji se zatiču tri grada (Hersbruk, Regensburg i Novi Sad) koja povezuju nje-ga i autora ovog priloga, koji nosi naslov *Uloga nevladinih organizacija i pojedinaca u suočavanju s nacionalsocijalističkom prošlošću u Nemačkoj: primer, utvrđivanje činjeničnog stanja i podsećanje na pomoćni koncentracioni logor Hersbruk*. U radu autor najpre postavlja pitanje kakvu ocenu zaslužuje suočavanje s nacionalsocijalističkom prošlošću u Nemačkoj, te ispituje naknadne efekte režima (slučaj „Dreer /Dreher/“ kao primer) i suočavanje s prošlošću kao „preispitivanje samog sebe“ (i „optuživanje samog sebe“), a potom priznanje vlastite prošlosti kao preduslova za pomirenje. U drugom delu u fokusu je suočavanje sa sopstvenom prošlošću koje je počelo kao zadatak koji su sebi sami postavili nevladine organizacije i pojedinci (prikaz na osnovu primera „pomoćnog koncentracionog logora Hersbruk“), gde se autor bavi, između ostalog i primerima pomoći stanovništva, te Ljubišom Letićem i drugim Jugoslovenima u logoru, da bi završni deo rada bio posvećen daljem toku stvari nakon osamdesetih godina, zaključcima i perspektivi, gde dr Pirner ističe: (1) da suočavanje s prošlošću nije jednokratni zadatak, (2) da se način suočavanja s prošlošću menja u zavisnosti od vremenske udaljenosti u odnosu na događaje (biološki i fiziološki faktor), (3) ključnu ulogu nevladinih organizacija i privatnih lica, (4) da je suočavanje s prošlošću kreiranje budućnosti, (5) da je suočavanje s prošlošću samospoznaja a ne prljanje sopstvenog gnezda i (6) suočavanje s prošlošću je zajednički zadatak nekadašnjih neprijatelja.

Profesor Jovica Trkulja naslovljava svoj prilog *Vladimir Vodinelić o pravnom savladavanju autoritarne prošlosti*. U radu autor ukazuje da je u domaćoj pravnoj literaturi prof. Vodinelić prvi koji je na stručan i teorijski utemeljen način obradio pitanje pravnog savladavanja autoritarne prošlosti, te da je u periodu 2000–2011. objavio desetak rasprava o pravnom savladavanju autoritarne prošlosti. Profesor Trkulja razmatra pojedinačno svaku od ovih deset rasprava, tematski ih grupiše u dve zaokružene celine: prvih pet se odnose na autoritarnu prošlost kao izazov pravu, a drugih pet (iz perioda 2004–2011) na rehabilitaciju žrtava političke represije i restituciju (denacionalizaciju). U celini, autor pokazuje da su predmet analiza prof. Vodinelića pravne posledice koje su za sobom ostavili autoritarni režimi u Jugoslaviji i Srbiji 1945–2000. godine, te da je jubilar, pored uporedne perspektive, ponudio odgovore na mnoga pitanja, uključujući otvaranje dosijea tajnih službi, lustraciju, rehabilitaciju žrtava političke represije i restituciju, kao i da je pokazao da je spram onoga što jeste i što nije urađeno, posredi

neosmišljena, nezaokružena i netransparentna pravna politika prema prošlosti. Profesor Trkulja zaključuje da Vodinelićeve rasprave predstavljaju do sada najdokumentovaniji i najstudiozniji kritički prikaz mera koje su vlasti u Srbiji preduzimale na planu tranzicije iz autoritarnog poretka u demokratski i ostvarivanja pravne države i tranzicione pravde u našem društvu.

Vreme kao pravna činjenica predmet je interesovanja prof. Vodinelića u više njegovih dela. Vreme nije pravna činjenica samo u građanskom pravu već i u drugim porodicama prava i pravnim oblastima. Prof. dr Zoran Tomić, autor priloga pod naslovom *Vreme u upravnom pravu – mala skica jednog eseja*, posmatra vreme kao respektabilnu činjenicu, odnos, proces, tok; ono je činilac zakonitosti, komponenta predvidivosti i doslednosti; posredi je sinhronizacija pojava, odnosno procesa – i njihov kontinuitet. U radu se ističe da se vreme može sagledavati kao početak, i kao kraj – i kao momenat, i kao niz sukcesivnih koraka, kao ograničenje, kao prostor u kome se nešto aktivno odvija. S druge strane, autor ukazuje da su „ćutanje“ – pasivnost, i neblagovremenost nepravo, onda kada je propisana dužnost službenog, javnopravnog činjenja, te razmatra različite vremenske odrednice koje su od značaja u upravnom pravu.

Kada je reč o vremenu u ovom zborniku, treba reći da prilozi nisu posvećeni samo prošlosti već i budućnosti. Prof. dr Aleksandra Čavoški napisala je članak *O budućnosti evropskih integracija* u kojem analizira pet mogućih scenarija za EU do 2025. godine. U radu je reč o tome da je Komisija 2017. godine i formalno pokrenula ovaj proces izradom Bele knjige o budućnosti Evrope s ciljem usmeravanja rasprave o budućnosti Evrope. U tom smislu, autorka analizira pojedinačno svaki od pet scenarija koji su naslovljeni: (1) Funkcionisanje kao i obično; (2) Povratak korenima? (3) „Više“ Evrope; (4) Raditi manje, ali efikasnije; (5) Zajednički raditi mnogo više. Autorka razmatra faktore koji utiču na novi put EU i daje zaključne napomene o prethodno razmatranim mogućim scenarijima.

Sve navedeno pokazuje da su ugledne autore i njihove priloge u jedan zbornik povezali profesor Vodinelić kao čovek i njegova dosadašnja dela koja su inspiracija mnogima da nastave svoja istraživanja. Prilozi u zborniku pružaju korisne uvide u aktuelne teme i nude odgovore na savremena pitanja koja spadaju ne samo u domen porodice građanskog prava već i u pravne oblasti javnog i privatnog prava, materijalnog i procesnog prava, što svakom čitaocu omogućava nova saznanja i može biti podsticaj da dâ svoj doprinos razvoju pravne nauke. Jubilaru želimo dobro zdravlje, a pravnoj nauci u narednom periodu još dela iz pera profesora Vodinelića!

Dostavljeno Uredništvu: 23. juna 2020. godine

Prihvaćeno za objavljivanje: 26. juna 2020. godine